

Garplılaşmak nedir!

Yeni Sabah

Yazan:

Prof. Hilmi Ziya Ülken

Garplılaşmak Doğu milletleri için günün en mühim mevzuudur ve mânası çok açık sayılıyor. Halbuki o, bu kadar yeni değildir, ve bizzat mânası da o kadar açık görünmüyor. İstanbulun fethinden hattâ Rumeli'ye geçiştenberi Garplılaşma yolundayız. Bellini'nin gelişi, arkebüz ve to-pun alınması, tersane kurulması, gemicilik ve coğrafya terimlerinin geçmesi Garplılaşmamızın ilk âlâmetleridir. Bu hareketler muhtelif med ve cezirlerle Tanzimata kadar gelmiştir. Üçüncü Ahmet, Birinci Mahmut devirleri de küçük birer hamledir. Tanzimat'ta Garplılaşma tekniğinden kanuna ve devlet zihniyetine kadar so-kularak derinleşmeye başladı. Garpten yalnız âletler ve kelime-ler değil mefhumlar ve fikirler geldi. Bu hareketi mânalandıran düşünürler yetişti. Bir asırdanberi şekilden öze nüfuz için yapı-lan kesik hamlelerin buhranı için deyiz.

Eğer bu tekâmül mukavometler ve gerilemelerle karşılaşma-sa ve sürekli olsaydı, gelişmesi için beş asır beklemeye lüzum kal-mazdı. Başlangıcı o kadar eski olan hareketin mânası hiç bir za-man tamamiyle anlaşılmiş ve yerleşmiş değildir. Bizzat Fâtih İran ile Rönesans, Doğu ile Batı ara-sında kararsız bir halde idi. Kanunî zamanında matbaadan, tec-rübî ilimlerin büyük gelişmesinden, mezhep ve vicdan hürriyeti için yapılmış mücadelelerden ve kazanılmış adımlardan, yeni ilim zihniyetinden, yeni dünya görü-günden haberimiz yoktu. Üçüncü Ahmet zamanında, bu inkılâpla-tın mânasına asla girmemekle be-raber, yapılan reformlar şiddetli bir irtica hareketiyle susteril-miştir. Tanzimat'tan sonra bile u-zun müddet Garpten ne alacağımız, ne almıyacağımız hususunda kararsız ve şaşırılmış kaldık. Garplılaşma yolunda en kuvvetli adımları Cumhuriyetten sonra at-tık. Bununla beraber hâlâ bu ke-limenin bütün açıklığıyla anlaşıl-mış olmadığı gösteren bazı âlâ-metlerle karşılaşmaktayız.

1. Garplılaşma ilk önce üstün tekniğin alınması diye anlaşıldı. Fetihden bugüne kadar Garplılaş-mayı hâlâ bu yolda anlayanlar vardır. Beş asırlık tecrübeler gös-terdi ki, bir âletin alınması ve kul-lanılmasıyla o âletin bizzat mem-lekette yapılması ve onu yapan zihniyetin benimsenmesi arasında büyük fark vardır. Yakın zaman-lara kadar «Garbın silâhlarını alalım. Fakat ruhumuz Şarklı kal-sın» diyenlere rastlıyorduk. Gar-

bin bütün üstünlüğünü yalnız tek-nikte gören ve manevî bakımdan Şarkı ona kat kat üstün sayan bu görüşün garip «ikicilik» i, Garb-ın bugüne kadar anlaşılmasız ola-rak kalmasına ve bizim hareket-sizliğimize sebep olmuştur..

2. Garplılaşmanın bu tekniği yapan «fen» zihniyetini benimse-mekle mümkün olduğuna inanan daha derin ikinci bir görüş, fazla yaygın olmamakla beraber, Tanzimattan sonra belirmeye başladı. Bu görüş matematik ilimlerde doğarak fizik ve kimyaya, tabiata, nihayet içtimaî ilimlere sokuldu. Onlara göre makineleri icat eden, ilmi keşifleri yapan in-sanları tanıtmakla mesele halle-dilecekti.

«Malûmat», «Maarif», «Mec-mua - i - fûnun» gibi dergiler, Garp «fen» ini halk arasında yay-an bir basın hamlesi, nihayet Garp ilminin derslere girmesi, medrese karşısında mektebin ku-rulması bunun mühim adımlarıdır. Bununla beraber, a) mektep Garbin yalnız yollarını öğretiyor ve buluş yollarını göstermi-

yordu, b) Şark ve Garbın zıd zih-niyetleri yanyana devam ediyor, bunların muhasebesi yapılmıyordu, c) İlim zihniyetini vücûda ge-tiren Garp cemiyetine nüfuz et-mek akla gelmiyordu.

3. Üçüncü hamle teknikte, ilim de, umumî hayatta üstünlüğü te-min eden derin sebeplere yüksel-meye çalıştı. Garplılaşmanın basit bir alıcı safhasından çıkarak an-layıcı ve yaratıcı olması için bu-nun mühim hizmeti oldu. Namık Kemal Şarka yabancı olan vatan, millet, hürriyet mefhumlarını ge-tirmişti. Tanzimat'ın «Garplı dev-let telâkisi» ni müdafaa eden düşünürler yetişti. Fakat bu mef-humların eski bir hayat şekli i-çinde köksüz olarak teker teker yaşanıyacağını vakalar gösterdiği için, «Yeni Hayat» ı (Gökalp'in bir kitabının adı) toptan kabul et-mek zarureti duyuldu. İşte, suuriu olarak doğan Garpcılık cereyanı budur. Abdullah Cevdet'in for-mülünü verdiği bu cereyan Gök-alp'ta asıl mütefekkirini buldu: «Millet olmak için muasir medeniye-tin uzvu olmak, bunun için de bu medeniyetin dünya görüşünü ve zihniyetini benimsemek lâzımdır.»

Fakat nasıl? İlim zihniyetini al-mak için kitap ve maarif kâfi mi? İsmail Efendi «Tübâ ağacı» teşbihiyle Üniversiteden başla-yarak halka doğru inen bir maarif

sisteminin buna yeteceğini söylü-yordu, acaba eski alışkanlıklarımız, düşünüş tarzımız üzerine ye-ni ilmin mefhumlarını koymakla mesele hallo olacak mı? Prens Sa-bahaddin bütün hayat tarzını de-ğiştirmek lâzımdır dedi. Ona gö-

re «Garplı olmak için onun gibi yaratıcı, müteşebbis ve müstakil fertler haline gelebilmeliyiz.

«Bu fark bilgi ve zihniyet farkı değil, içtimaî teşekkül farkıdır. Fakat terbiye sistemimizdeki esaslı bir istihale ile gelecek nesilleri müteşebbis ve müstakil fertler olarak yetiştirebiliriz.» Böylece, git-gide daha derin köklere doğru gi-riyordu. Fakat Garbı Şarktan a-yıran büyük tarihi çağların mâna-sında nüfuz etmeden, bugünkü ne-ticeler üzerinde düşünmek acaba meseleyi halledecek mi? İşte bu-radan, Garp kültürünü yaratan ta-rihî inkılâplar silsilesine sokulmak ihtiyacı doğdu. Gözümüz Fransız inkılâbından Reform ve Röne-sansa, hattâ ilk temelleri kuran Greklere kadar çevrildi. Ne kadar gecikmiş te olsa, Garbi benimse-mek için bir humanisme hareketi açmak (yani Grek ve Lâtin dü-şünce ve edebiyatının köklerini tanıtmak) zarurî olduğunu söyle-yenler çoğaldı. Bu suur fiilen de bu eserlerin dilimize çevrilmesi şeklinde gerçekleşti. Henüz ta-mamlanmış olmasa bile bu yol-da mühim bir hamle yapıldığı muhakkaktır.

Fakat bu eserlerden bir çoğu-nun İslâm medeniyeti yolundan Garba geçtiğini unuttuk. Garpla farkımızın Grek ilim ve felsefe-sinde kalarak edebiyatını tanı-mamasından ileri geldiğini söyle-yenler oldu. Bu edebiyatla tema-sımız - onun bütün geleceğini ve tarihini yaşamadığımız için - kil-işlerin öğrenilmesinden ibaret kul-lanılmayacak mı ve asıl mânası bize yabancı kalmıyacak mıdır? Nite-kim, yine burada felsefî düşünce dilinin doğması, Garp milletleri -

Devamı Sa: 3, Sü: 6 d: a)

nin birleşik kaynağı olan Lâtin-
ce ve Grekçeyi öğrenmek zarure-
ti kendini gösterdi. Fakat bunu
nasıl yapabileceğimizi halledeme-
dik. Çünkü dilimiz bin yıldanbe-
ri İslâm medeniyeti içinde yuğurul-
muş ve Rumca, İtalyanca, Fran-
sızca temasiyle ağır ağır Akde-
niz - Batı medeniyeti tesirlerine
açılmıştır. Sistematik ve cezrî o-
larak Garplı veya Şarklı olması
mümkün değildir. Fakat Japonlar
veya Hintliler gibi herhangi bir
Garp dilinin yardımcı umumî dil
haline getirilmesi millî kültürü
bozmadan bu teması son derecede
bızlandırabilir.

Nihayet Garp yalnız Greko - Lâ
tin geleneğinden mi ibarettir? O-
rada ayrı kaynaklardan gelen te-
sirlerin zengin bir terkibi görül-
müyor mu? Greklerin payen ruhu
ve akıl kültürü, Hıristiyanlığın vic-
dan ve mâna kültürü, Cermenle-
rin örf ve âdatı asırlar içinde kay-
naşarak bu medeniyeti doğurmuş-
tur. Bununla beraber, buna ben-
zer terkiplerin başka medeniyet-
lerde olduğu halde neden aynı
neticeler çıkmamıştır? Garbı ayır-
deden — fert hürlüğünün arka-
sında hangi âmiller vardır? Fert
neden hürriyet arıyor? Hürriyet
emirle, kararla verilmediği ve ka-
zanıldığına göre bunu kazanan
kimdir? Garbı derinden görmeye
kalktığımız zaman onu ne teknik
te, ne bu tekniği yapan ilimde,
ne bu ilmi hazırlayan kültürde bu-
luyoruz. Fakat bütün bunların te-
melinde, Garplı insanın iç ha-
yatının zenginliği, «subjectivité»
si durmaktadır. Bu şahsiyet ve
iç zenginliği her bakımdan hür-
riyet dileklerini ve hürriyet için
mücadeleleri doğuruyor. Yine bu
hürlük tenkit ruhunu, ilmî zihni-
yeti besliyor; fertleri müteşebbis,
müstakil ve faal yapıyor. İlim zih-
niyeti skolâstikten kurtulmayı ve
araştırma şevkini yaratıyor. Nite-
kim yine bu zihniyet keşifleri, i-
catları arttırıyor, tekniği geliştiri-
yor. Biz ise neticeleri sebep yeri-
ne alarak işe sondan başlamış ve
çok defa boşuna çabalamış ve za-
man kaybetmişizdir. Garplılaş-
mak, Garbın bu tecrübelerini an-
layarak kendi dünyamıza yaratıcı
olmasını bilmek: Garbın en derin
mânasına nüfuz ederek onunla es-
ki medeniyetler ve kültürler ara-
sında köprü kurmak demektir.

